

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 08.04.24

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Kunstnerisk inspirasjon

Ordet “inspirasjon” kommer fra det latinske “inspirare”: “puste/ånde inn i”. Inspirasjon kan gi en god idé å basere et verk på, en kreativ impuls eller stimulans til å skape. Inspirasjon og motivasjon er nært beslektede fenomener.

“Inspirasjon betyr bokstavelig talt å “puste inn og bli fylt med ånden av gudene”. [...] Den moderne betydningen av inspirasjon er en motiverende handling eller innflytelse som resulterer i åndsverk og produktivitet av alle slag. Forfattere og artister er avhengige av inspirasjon” (<https://motivere.no/hva-er-inspirasjon/>; lesedato 05.04.24).

Svært forskjellige hendelser og fenomener kan gi inspirasjon, for eksempel en samtale, uberørt natur, en bygning, en forelskelse og mange typer kunst, inkludert litterære tekster. Dadaistene på 1910- og 20-tallet ble inspirert blant annet av tegninger av sinnssyke og barn, av “primitive” afrikanske skulpturer og av dagsaktuelle hendelser. Det har også forekommet bevisst bruk av tilfeldigheter for å bli inspirert. Den amerikanske forfatteren William S. Burroughs brukte det han kalte en “cut-up”-teknikk: Han kuttet opp papir med skrift på, plasserte bitene sammen på forskjellige måter og lot seg inspirere av tekstene som kunne oppstå.

“I think lines of poetry come to you whenever they come. You could be waiting for the dentist and suddenly you’ll get an image or a line and you write it down. I write on the backs of envelopes, parking tickets – whatever I have at hand [...] I really believe you can’t force a lot of this. Now, I passionately believe in revision, and that you have to try to write in a disciplined way as much as you can. But I do think there are moments that you suddenly get something, given to you as a gift from the imagination, and you have to honor those moments as well.” (den amerikanske poeten Carol Muske-Dukes sitert fra <https://www.oprah.com/spirit/where-poems-come-from-inspiration-for-poetry/all>; lesedato 05.04.24)

Bildeinspirasjon

Den tyske dikteren Heinrich von Kleist så en kopperstikk-versjon av den franske maleren Philibert Debucourt-Louis’ oljemaleri *Dommeren, eller den knuste krukken*

og ble inspirert til å skrive komedien *Den knuste krukken* (1808, trykket 1811) (Nünning og Nünning 2002 s. 73).

Søstrene Charlotte, Emily og Anne Brontë og deres bror Branwell så daglig bilder av maleren John Martin i sitt hjem. Deres “imagination was also influenced by three prints of engravings in mezzotint by John Martin around 1820. Charlotte and Branwell made copies of the prints *Belshazzar’s Feast*, *Déluge*, and *Joshua Commanding the Sun to Stand Still upon Gibeon* (1816), which hung on the walls of the parsonage. Martin’s fantastic architecture is reflected in *Glass Town* and *Angria*, where he appears himself among Branwell’s *Juvenilia* and under the name of Edward de Lisle, the greatest painter and portraitist of *Verdopolis*, the capital of *Glass Town*. One of Sir Edward de Lisle’s major works, *Les Quatre Genii en Conseil*, is inspired by Martin’s illustration for John Milton’s *Paradise Lost*. Together with Byron, John Martin seems to have been one of the artistic influences essential to the Brontës’ universe.” (<http://kleurrijkbrontesisters.blogspot.no/2011/10/last-judgement-john-martin.html>; lesedato 27.08.15)

Den franske forfatteren Gustave Flaubert var inspirert av et maleri av Pieter Brueghel (den yngre) da han skrev romanen *Sankt Antoinnes fristelser* (1874) (Brereton 1976b s. 203). Brueghels bilde har samme tittel.

Den ukrainsk-polske maleren Henryk Siemiradzki's bilde *Neros fakler* (1876) har en lang rekke detaljer og inspirerte den polske forfatteren Henryk Sienkiewicz da han skrev den historiske romanen *Quo vadis?* (1895-96). “Paintings of Henryk Siemiradzki inspired how Sienkiewicz imagined ancient Rome. This painting The Christian Dirce [Dirce var dronning i den greske byen Theben] may well have inspired the final scene in Sienkiewicz’s greatest literary success [...] By writing *Quo Vadis* (1895), a novel set in ancient Rome during the reign of Nero, Sienkiewicz once again pushed a Christian agenda, his message being the inevitable coming of the Christian era.” (Mikołaj Gliński i <https://culture.pl/en/article/the-man-behind-quo-vadis>; lesedato 08.09.22)

En av inspirasjonskildene for romanen *Kongens Fald* (1901) var ifølge den danske forfatteren Johannes V. Jensen “et maleri af Ribera, en dejlig Jødepige, jeg havde set i Madrid” (sitert fra Bager 1988 s. 10).

Den amerikanske beat-poeten Allen Ginsberg var opptatt av den franske 1800-tallsmaleren Paul Cezanne, og brukte uttrykket “Eyeball Kick” om denne bildeinspirasjonen. Ginsberg mente at øyet opplevde et slags sjokk ved å gå fra en farge til en kontrasterende farge i Cezannes bilder. Tilsvarende ville den amerikanske poeten sette sammen to motstridende metaforer eller andre språklige bilder, for å koble f.eks. det hellige og det profane.

Den amerikanske forfatteren Tracy Chevaliers historiske roman *Girl with a Pearl Earring* (1999) forteller om hvordan den nederlandske maleren Jan Vermeers

berømte bilde av en ung kvinne blir til, og er åpenbart inspirert av det gåtefulle ved dette bildet.

Frode Grytten var inspirert av en rekke helt bestemte visuelle inntrykk da han skrev romanen *Flytande bjørn* (2005): “Den hardkokte antihelten og broren hans oppdaget han på et DVD-cover han passerte i Italia. I ettertid er det blitt en hel mappe med bilder av personene i boken – hentet fra den virkelige verden og fra rollefigurer. Alle sammen har fått sin egen skrevne profil. - Jeg vil aldri vise den mappen til noen. Det vil gjøre leseren for forutinntatt. Men jeg måtte lage profiler på alle sammen for å vite hvordan de reagerte. Faren til Robert Bell er for eksempel Harry Dean Stantons rollefigur i [filmen] “Paris, Texas”.” (*Aftenposten* 17. september 2005 s. 6) I Gryttens novellesamling *Rom ved havet, rom i byen* (2007) er hver av de ti novellene inspirert av et bilde av den amerikanske maleren Edward Hopper. “Hver novelle begynner med situasjonen som er festet på lerretet, og beskriver deretter de neste timene i karakterenes liv.” (*Morgenbladet* 28. september–4. oktober 2007 s. 39).

Lars Saabye Christensen ga i 2010 ut romanen *Bernhard Hvals forsnakkelser*. En anmelder skrev om boka: “Se på det bildet av kong Olav på trikken igjen, fra oljekrisen i 1973. Sitter det ikke en raring rett bak monarken der, en underlig olding med fortrykte spasmer, “ikke rett bak, riktignok, men på setet etter det igjen, i alle fall satt jeg i samme vogn.” Mine damer og herrer, la meg presentere: Bernhard Hval, tvangsnevrotiker og Tourettespasient, med en fortid som blendende dyktig obdusent i Rikshospitalets kjeller, forteller og hovedperson i Lars Saabye Christensens fascinerende, men ikke helt vellykkede nye roman. Noen minutter seinere er raringen hivd av trikken etter at enda et av hans utbrudd har skapt skandale i den sosialdemokratiske idyllen. Skiene blir med banen videre. Bernhard går hjem for å nedtegne beretningen om sitt liv.” (Trygve Riiser Gundersen i *Dagbladet* 15. august 2015 s. 29)

Malerier kan inspirere filmregissører. Den walisiske regissøren og maleren Peter Greenaway lagde filmen *Nightwatching* (2007) etter inspirasjon fra Rembrandts maleri “Nattevaktene”. “I tillegg til Rembrandt skal Greenaway ta for seg blant annet Picassos “Guernica” og Monets “Vannliljer”. Og nå har han fått tilgang til å bruke originalen av Leonardo da Vincis “Det siste måltid” til å lage et multimedieshow. Ved hjelp av projeksjoner, lys og innspilt dialog skal han dramatisere historien bak det siste måltidet.” (*Dagbladet* 3. mars 2008 s. 68) ”En amerikansk TV-produsent laget [...] “adaptasjoner” av kjente malerier i form av en serie fine novellefilmer gjort av etablerte regissører, under samlenavnet *Picture Windows*” (Hestvold 2007 s. 8). *Picture Windows* (1994), regissert av Norman Jewison, Bob Rafelson og andre, er basert både på bilder av blant andre Botticelli, Degas, Hopper og Hockney, og på litterære tekster.

Da den new zealandske regissøren Peter Jackson lagde sine Tolkien-filmatiseringer, filmtrilogien *The Lord of the Rings* (2001-03), uttalte han i et intervju om Tolkien-

illustratørene Alan Lee and John Howe: “Both have done many Tolkien paintings before, and I loved their interpretation of the characters and places. We are creating original designs, not copying their earlier art, but a look at the previous work of Alan and John’s will give you a strong sense of the visual style I am aiming for.” (sitert fra <http://www.medienobservationen.lmu.de/artikel/kino/tolkien.html>; lesedato 09.05.11)

Selvfølgelig har også mange bildekunstnere blitt inspirert av litterære tekster. Den amerikanske maleren Charles Demuth lot seg inspirere av William Carlos Williams’ New York-dikt “The Great Figure” til å male bildet *I Saw the Figure 5 in Gold* (1928). Hans bilde har tydelig art deco-preg (Thomsen 1989 s. 9).

Drømmeinspirasjon

Den britiske skrekkromanforfatteren Horace Walpole beskrev i et brev “hur han en natt drømde att han befann sig i ett gammalt gotiskt slott, och att han i drömmen på översta balustraden av en lång trappa i slottet såg en enorm rustningshandske – “a very natural dream for a head filled like mine with Gothic story”. Dagen därpå satte han sig ner att skriva och skrev sedan nästan utan avbrott i två månader, ibland tills han inte kunde hålla i pennan längre. Resultatet blev *The Castle of Otranto* [1764]. Det är en suggestiv tanke – att den gotiska litteraturen koncipierades i en mardröm inspirerad av den gotiska arkitekturen, och att dess födelse bokstavligen ägde rum i en nygotisk byggnad. [...] “I sat down and began to write, without knowing in the least what I intended to say or relate.” Kopplingen till drömlivet, eller snarare mardrömmen, är central för genren och flera forskare har beskrivit den gotiska litteraturen som en skildring av en mardrömsvärld.” (Wijkmark 2009 s. 19-20)

Den franske 1800-tallsdikteren Gérard de Nerval fikk et mentalt sammenbrudd, og måtte i en periode oppholde seg på en institusjon. En lege anbefalte Nerval som terapi å skrive ned drømmene sine for å bli kvitt sin urolige søvn. Denne skrivingen ledet til den korte romanen *Aurélia* (1855) (Jean 1978 s. 44). I et brev skrev Nerval: “Jeg er lei av å løpe etter poesien; jeg tror at den er ved din dør og kanskje i din seng.” (sitert fra Jean 1978 s. 120)

Den britiske forfatteren William Makepeace Thackeray skrev i årene 1847-48 føljetongromanen *Vanity Fair: Pen and Pencil Sketches of English Society*. “What of the title itself? ‘Vanity Fair’ was a brilliant choice, as Thackeray realized; it came to him in the middle of the night and, he said, ‘I jumped out of bed and ran three times round my room, uttering as I went, “Vanity Fair, Vanity Fair, Vanity Fair” ’.” (Gilmour 1982 s. 8)

Drømmer kan også inspirere personer til å velge en forfatterkarriere. Den britiske forfatteren Ted Hughes “forteller flere steder om en avgjørende profetisk drøm han hadde i begynnelsen av studietiden ved Cambridge, hvor han ble oppsøkt av en forbrent reveskikkelse som la igjen et blodig håndtrykk på litteraturoppgaven han

holdt på å skrive, sammen med ordene: “Hold opp med dette. Du ødelegger oss.” ” (*Morgenbladet* 16.–22. november 2007, s. 35). Etter hvert endte Hughes opp som forfatter, blant annet av diktsamlingen *Crow* (1970).

Den amerikanske forfatteren Howard Phillips Lovecraft røpet at hans tekster “was often inspired by the experience of horror through nightmares” (Boxall 2006 s. 377).

Den engelske forfatteren John Fowles skrev om inspirasjonen til sin roman *The French Lieutenant's Woman* (1969): “The novel I am writing at the moment (provisionally entitled *The French Lieutenant's Woman*) is set about a hundred years back. I don't think of it as a historical novel, a genre in which I have very little interest. It started four or five months ago as a visual image. A woman stands at the end of a deserted quay and looks out to sea. That was all. This image rose in my mind one morning when I was still in bed half asleep. It responded to no actual incident in my life (or in art) that I can recall, though I have for many years collected obscure books and forgotten prints, all sorts of flotsam and jetsam from the last two or three centuries, relics of past lives – and I suppose this leaves me with a sort of dense hinterland from which such images percolate down to the coast of consciousness.” (fra essayet “Notes on an Unfinished Novel”)

Geir Stian Orsten Ulstein ga i 2009 ut romanen *Flammeskygger*. I et intervju fortalte Ulstein: “En brite kommer gående gjennom ødemarken [i Sudan], og finner den nedbrente landsbyen Kafiakangi. [...] Masteroppgaven min [i historie] handler om Sør-Sudans historie, og da jeg arbeidet med den kom jeg over en fotnote i en historiebok av Robert O. Collins, som fortalte at Kafiakangi var blitt brent ned på begynnelsen av 1930-tallet. Så drømte jeg om landsbyen flere netter på rad. Boken er et forsøk på å spinne sammen trådene fra det jeg hadde drømt og det jeg hadde lest. Men jeg hadde allerede planer om å skrive en roman fra Afrika.” (*Morgenbladet* 11.–17. september 2009 s. 30)

Thomas Enger fortalte i forbindelse med utgivelsen av hans krimroman *Skinndød* (2010): “Åpningsscenen med den døde kvinnen i teltet er fra en drøm som smuldret opp idet jeg våknet. Det som sto igjen, var bildet av et hvitt telt på en grønn slette, og en mann på tur med hunden sin som titter inn. Jeg har brukt mye fra ting jeg drømmer.” (*A-magasinet* 29. januar 2010 s. 15)

Herbjørg Wassmo sin dag “starter idet hun våkner. Ved senga ligger notatblokka klar, og der prøver hun å fange drømmene sine før de forsvinner. - Jeg har en fin prosess med drømmeverdenen. Når jeg legger meg, er jeg bevisst på at alt som dukker opp skal være velkomment. Det er ikke alt jeg forstår, men ofte får det meg til å tenke.” (*Dagbladets Magasinet* 17. september 2011 s. 62-63)

Naturinspirasjon

Den amerikanske dikteren William Cullen Bryant ble inspirert både av lange turer i naturen sammen med kunstnere (malere) og av møter med den engelske romantiske litteraturen som handler om natur: “Bryant was the first full-fledged Romantic poet in America and the first to exploit the American landscape as a major source of poetry. Born in New England, he moved to New York in 1825, at the age of 31, to pursue a long and distinguished career as a poet, journalist and newspaper editor. He drew much of his inspiration from his friendship with Thomas Cole and other painters of the Hudson River School. Together poet and painter, “kindred spirits” attuned to the grandeur of the untamed American landscape, made walking tours in the Catskill Mountains. Bryant was also a fervent admirer of the English Romantic poets. As a young man, he had come upon Wordsworth’s og Coleridge’s famous *Lyrical Ballads* (1798) and had been powerfully inspired by what he read. “He said that, upon opening the book,” Bryant’s editor reported, “a thousand springs seemed to gush up at once in his heart, and the face of Nature, of a sudden, to change into a strange freshness of life.” (Ro 1997 s. 26)

Natur (eller naturscener/-hendelser) har inspirert forfattere og andre kunstnere gjennom alle tider. Svært mange dikt og verk innen andre sjangrer i romantikken fra slutten av 1700-tallet og inn på 1800-tallet er inspirert av natur, ofte natur som er spesiell for dikterens land eller hjemsted. Annerledes natur i utlandet har også inspirert mange.

For Knut Hamsun var nordlandsnaturen er viktig inspirasjonskilde for flere av romanene hans. Ekstra tydelig er dette i *Pan* (1894).

“Sissel Nylund fra Hommersåk debuterer med diktsamlingen “Grip dagen” [2012]. Hun har hentet mye av inspirasjonen fra turer i naturen og de refleksjonene hun gjør seg mens hun opplever naturen. [...] Sissel Nylund liker å gå tur. Naturopplevelsene gir henne inspirasjon som hun bruker i diktene sine, uten at hun nødvendigvis beskriver det hun ser. Det er vel så mye inntrykkene hun har med seg hjem som er med og skaper ordene. - Naturen er ofte som livet selv. Livet skifter som årstidene gjør det. Det er viktig å flyte med i livets forandringer. Vi mennesker er ofte for opptatt av å stritte imot. Vi har mye å lære av naturen, sier hun. - Jeg oppfordrer gjerne andre til å bruke naturen mer. Den gir både energi og fred. Det er viktig å åpne opp for inntrykkene, oppfordrer harstadværingen som har bodd på Sandnes og Hommersåk de siste 25 årene. Sissel Nylund mener naturen også representerer noe større enn oss selv.” (Tom Gaudland i <http://www.bokstaver.no/forfatterfjes/718-inspirert-av-naturen.htm>; lesedato 05.04.24)

“Award-winning author Paula Merlán discusses how a walk along the water inspired her new children’s book, *Something’s Happening in the City* [på engelsk i 2022]. [...] The idea came up during a walk with my family through the Retiro Park, in Madrid. The park is big, beautiful, full of trees, and has a big pond. I was struck by seeing so many people walking around looking at their mobiles, without paying attention to everything around them, or even their companions. [...] A short

time elapsed from when the idea arose until its publication.” (Robert Lee Brewer i <https://www.writersdigest.com/be-inspired/paula-merl%C3%A1n-on-inspiration-in-nature>; lesedato 05.04.24)

Musikkinspirasjon

Dette gjelder for eksempel når en dikter/forfatter bevisst eller ubevisst blir inspirert av musikk til innholdet eller skrivemåten i sine tekster.

Amerikaneren Jack Kerouac var inspirert av jazz (særlig en type jazz kalt bebop, spilt av Charlie Parker, Dizzy Gillespie og andre) da han skrev romanen *On the Road* (1957). Språkstilen i denne boka kan minne om jazz. Den amerikanske beatpoeten Amiri Baraka ble “inspirert av jazzen. De [tekstene hans] har en oppbygning som tilsvarte friheten i musikken til Charlie Parker, Thelonius Monk og John Coltrane. På mange måter er han rappens gudfar, med sine fortellende, rytmiske linjer.” (*Dagbladet* 7. november 2008 s. 43)

“Stephen King, author of bestselling novels *Misery* and *The Shining*, is known for writing to music. [...] In an interview that appeared in *The Atlantic* King said he likes the heavy stuff while he is feeding his creative process. While writing he listens to bands like Metallica and Anthrax. [...] Gabriel García Márquez, author of *Love in the Time of Cholera* and *One Hundred Years of Solitude*, was asked what music he enjoyed in Heriberto Fiorillo’s documentary film, *La cueva itinerante o García Márquez y su grupo de Barranquilla*. He answered, “When I was writing *One Hundred Years of Solitude* in Mexico, I wore out Beatles’ records, which I listened to in order to stimulate myself.” ” (<https://sanmiguelwritersconference.org/music-authors-listen-write-2/>; lesedato 03.11.20)

I et intervju i 2007 sa Lars Saabye Christensen: “Jeg spiller ikke selv, men er opptatt av musikk og det har jeg vært hele tiden. Det var musikken, og først og fremst rockemusikken, som fikk meg inn i litteraturen, eller fikk meg til å skrive. Musikk og skriving har for meg alltid hengt nøye sammen, og jeg er jo rundt omkring med musikere og opptrer med jevne mellomrom.” (*Ark Pocket*, gratismagasin fra bokhandlerkjeden Ark, nr. 2, 2007, s. 73)

“Jeg bruker musikken aktivt i skrivingen. Jeg skriver aldri uten å ha musikk på.” (forfatter Rune Christiansen intervjuet i Bok & samfunn og Notabene bokhandl-kjedens gratismagasin *Bokvår*, 2010, s. 22) Christiansen sa etter utgivelsen av romanen *Fraværet av musikk* (2007): “Uten musikk klarer jeg ikke å skrive. Jeg tror det er fordi musikken på en måte lukker seg omkring meg, slik at jeg får et beskyttet rom å være i. [...] Denne gang har jeg hørt mye på Monteverdi, og Rachmanninovs *De dødes øy* har gått noen hundre ganger. Dessuten en gammel monoinnspilling av Stravinskis *Vårofferet*.” (*Morgenbladet* 31. august–6. september 2007 s. 35)

Den franske regissøren Claire Denis “completed the screenplay to *Nénette et Boni* [1996] while listening to Tindersticks and filmed certain scenes live to the music to help capture the right ambience. Denis has commented on how Tindersticks frontman Stuart Staples influenced the editing process of the film, ‘Stuart and his music gave us more courage to be more elliptic, abstract ... The music uninhibited me so I could fabricate the film’ ” (Reay 2004 s. 80).

Musikkinspirasjon kan gi konsekvenser for opplevelse av teksten og tolkningspraksiser. I et intervju fortalte forfatteren Johan Harstad angående sin roman *Hässelby* (2007) at når han “skriver om 1985, vil jeg vise frem de sangene – gode eller dårlige – som var en del av denne tiden. Jeg vil at man skal nynne dem i bakhodet, mens man leser” (*Morgenbladet* 12.–18. oktober 2007 s. 37).

Den japanske forfatteren Haruki Murakamis bok *After Dark* (på norsk 2007) er inspirert av musikk, og bør kanskje leses sammen med den musikken som det refereres til i boka: “Bokens tittel er hentet fra jazzlåten “Five Spot After Dark” av Curtis Fuller, og hver scene har fått sitt eget lydspor. Referansene gir egentlig bare mening om man kjenner låtene. Men et kjapt søk på iTunes er alt som skal til, og vips har man sitt eget *After Dark*-soundtrack. Det gjør ikke nødvendigvis teksten bedre, men det svinger unektelig mer.” (*Morgenbladet* 21.–27. september 2007, s. 36)

Linn Ullmann ga i 2011 ut romanen *Det dyrebare*, og uttalte i et intervju at “jeg må høre på musikk når jeg skriver. - Hvilken musikk utgjør soundtracket til “Det dyrebare”? - Mye Purcell. Den engelske tittelen på boka blir “The Cold Song”, etter én av sangene jeg har hørt mye. Bach og Susanne Sundfør har også vært viktige” (*Dagbladet* 24. november 2011 s. 41).

“[N]oen forfattere sverger til stillhet under skrivearbeidet, men musikkelskeren Jonathan Lethem er definitivt ikke en av dem. Nå har han delt spillelista som inspirerte ham under arbeidet med hans kommende bok “Dissident Gardens”, om historien til Det amerikanske kommunistpartiet, en roman som omtales som en “familiesaga om tre generasjoner helamerikanske radikale”. [...] [blant musikken er] Gil Scott-Herons “Winter in America”, og Neutral Milk Hotels “Communist Daughter”.” (*Klassekampens* bokmagasin 24. august 2013 s. 2)

“Tore Renberg har utstyrt sin nye roman “Vi ses i morgen” med bakgrunnsmusikk: Karakterene har nå fått sine egne spillelister på [musikknettstedet] Wimp. Til wimp.no sier Renberg at han brukte spillelistene aktivt for å bygge karakterene underveis i skrivingen: “det [var] viktig for meg å bli kjent med dem, og noe av det første jeg legger merke til hos et menneske er hvilken musikk det hører på.” Han heftet ikke egen smak på dem alle: Prosessen sendte Renberg inn i musikalske universer og sjangre han ikke vanligvis lytter til.” (*Klassekampens* bokmagasin 19. oktober 2013 s. 2)

Rusinspirasjon

NB: Teksten nedenfor er ikke ment som romantisering eller ufarliggjøring av å ruse seg.

Noen forfattere og andre kunstnere har sett bort fra den store faren i å ødelegge livene sine ved å bruke alkohol og narkotika, og har skapt verk under direkte påvirkning av disse.

Den franske 1800-tallsdikteren Charles Baudelaire opplevde at bruken av hasj fikk han selv som privatperson til å forsvinne og hans poetiske jeg til å tre fram, og synene i rusen blandet seg med virkeligheten (Froidevaux 1989 s. 131). Skaperkraften overskrider individualiteten, mente Baudelaire.

Amerikaneren Edgar Allan Poe brukte både alkohol og opium som “kreativ stimulans” (Kohtes 1994 s. 54). Poe er kjent for sine noveller som dukker ned i den menneskelige psykes skrekk-kabinett, men også for sine krimnoveller og dikt.

“Den franske romanforfatteren Charles Nodier var selve pionéren innen dopets oversanselighet på 1790-tallet. Nodier var en romantiker, og for ham var livet en innadvendt selvoppdagelsesreise. Han overbeviste seg selv om at opium ga ham innsikter han ikke kunne få når han var nykter. Akkurat som Aldous Huxleys eksperimenter med meskalin og LSD [...] på femtitallet, var det litterære resultatet av Nodiers farmasøytiske eskapader både obskurt og selvopptatt. [...] Wilkie Collins ble avhengig av opium som han først hadde fått på resept for å behandle dårlige nerver og fysiske smerter. “Laudanum – himmelsk laudanum – var hans eneste venn,” sa han om seg selv. Han var sanseløst dopet da han skrev “The Moonstone”, som handlet om en søvnløs som gis opium. [...] I 20 år fra 1938 svelget poeten WH Auden benzedrin hver morgen som vi andre spiser vitaminer til frokost. Han beskrev amfetaminer som et “arbeidsbesparende verktøy” i det “mentale kjøkkenet”, med den viktige forutsetning at “disse mekanismene er svært grove, er i stand til å skade kokken og bryte sammen når som helst.” Da han sluttet med amfetaminer på femtitallet fikk de kreative kreftene hans lide. [...] Jack Kerouac pleide å åpne nesedråpeampuller med benzedrin og drikke det i Coca-Cola. Han følte at benzedrin gjorde bevisstheten mer intens, men erkjente samtidig at dopet var i ferd med ta knekken på helsen hans. “Jeg tar enorme mengder med benzedrin for å skrive romanene mine – sannsynligvis lever jeg ikke lenge nok til å nyte pengene jeg får,” innrømmet han.” (Richard Davenport-Hines i *Morgenbladet* 6.–12. februar 2004 s. 36)

“I tillegg til høy alkoholprosent skal ekte absint inneholde urtene fennikel, grønn anis og malurt. I malurt finnes virkestoffet “thujon” – et hallusinogen – og dette stoffet fikk skylden for såkalt “absintgalskap” eller “absintisme”. Med drikkens popularitet fulgte nemlig utallige myter og historier om kunstnerisk kreativitet, som både grenset opp mot og bikket over til galskap, epileptiske anfall, delirium,

psykoser og ville voldsepisoder. Absint fikk snart kallenavnet “la fée verte” – den grønne feen – og denne drev angivelig sine brukere fra forstanden. Feen skal ha vært høyt skattet både av poeter som Charles Baudelaire og Paul Verlaine, og kunstnere som Henri de Toulouse-Lautrec og Vincent Van Gogh.” (Grethe Brandsø i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 7 i 2018 s. 148-150)

De franske surrealistene André Breton og Jacques Prévert prøvde ut hasj, og skuespilleren Marcel Duhamel prøvde hasj, kokain og eter-gass, men ble syk av det. Alkohol ble det foretrukne rusmiddelet for surrealistene (Alexandrian 1974 s. 164).

Den tyske dikteren Else Lasker-Schüler brukte i perioder narkotika “for å sette seg selv i ekstatiske tilstander” (Köhnen 2001 s. 176).

“One day in the summer of 1948, [Allen] Ginsberg tells us, he was lying in bed reading Blake’s “Ah! Sun-Flower.” Suddenly he heard a voice speak this and other lyrics of Blake, and at the same time he was aware of a vast, tranquil, vital presence. In this moment he knew “that there was this big god over all, who was completely aware and completely conscious of everybody, and that the whole purpose of being born was to wake up to Him.” [...] Through drugs, orgiastic sex, and Buddhist chants he sought to transcend normal states of consciousness and achieve mystical ones. Sheltering a drug addict for several months in 1949, Ginsberg became an accessory to thefts committed by the addict and his friends. Arrested, he pleaded psychological disability in order to avoid jail. After several months in the Columbia Psychiatric Institute he went to live with his father in Paterson.” (Perkins 1987 s. 547)

“From 1948 to 1949 Ginsberg had a series of mystical visions of the eighteenth-century English poet William Blake, one of his poetic influences. Ginsberg heard Blake’s voice speaking to him. Barry Miles, in *Ginsberg: A Biography*, cites Ginsberg as saying, “The peculiar quality of the voice was something unforgettable because it was like God had a human voice, with all the infinite tenderness and mortal gravity of a living Creator speaking to his son.” These experiences prompted Ginsberg to experiment with psychoactive drugs.” (David E. Pozen m.fl. i <https://www.encyclopedia.com/literature-and-arts/literature-english/american-literature/howl>; lesedato 15.04.23)

Den amerikanske forfatteren William S. Burroughs ga i 1953 ut boka *Junkie: Confessions of an Unredeemed Drug Addict*, og brukte narkotika for å få den ferdigskrevet: “Burroughs found the discipline required to write the novel with the help of a daily morphine injection” (Boxall 2006 s. 476). Den amerikanske tegneserieskaperen Robert Crumb brukte LSD i perioder da han tegnet underlige og tabu-brytende tegneserier.

“Because it is condemned by the bourgeois world, the use of marijuana, peyote, LSD, and other drugs dramatized defiance and freedom, and drugs were valued as symbols [særlig for beatpoetene]. Because they alter consciousness, they were said by their advocates to help decondition the psyche, ridding it of repressions, routines, and norms that were internalized within the middle-class world in which one was reared. Drugs, the argument continued, overthrow rational processes of thought which alienate us from reality, and they liberate intuition and vision. At the same time, however, they could leave a residue of guilt. For even if there was nothing wrong with taking drugs as such, as a way to truth drugs could seem dubiously easy.” (Perkins 1987 s. 545)

Den engelske poeten Thom Gunn uttalte om sin diktsamling *Moly* (1971) at “Almost all of the poems have in some way however indirect to do with [...] LSD, which was of “utmost importance” to him as a source of “discovery.”” (Perkins 1987 s. 468)

Den engelske forfatteren Aldous Huxleys bok *The Doors of Perception* (1954) forteller om hans rusopplevelser ved bruk av stoffet meskalin. “Huxley had long been interested in the hallucinogenic properties of certain plants but it wasn’t until 1953 that he encountered the work of Humphry Osmond, a British psychiatrist who had set up shop at a mental hospital in Saskatchewan, Canada, and who was interested in the common features of hallucinogenic drug experiences and schizophrenia. Huxley began a correspondence with Osmond that resulted in one of the most pivotal (and written about) moments in the history of the counterculture and psychedelic drugs: Huxley’s ingestion of mescaline, under Osmond’s supervision. Told in *The Doors of Perception*, no story, other than the infamous LSD bicycle ride by the chemist Albert Hoffman in 1938, has had more influence. [...] Huxley’s mescaline trip, described in his 1954 book *The Doors of Perception*, is the most polite and lucid account of an experience with a powerful hallucinogenic drug you are likely to find. It all takes place in a comfortable living room and one can easily imagine some tea and biscuits on hand. Huxley’s experience was likely deeply informed by his own cultivated philosophy – that it is the human that contains the seed of this special awareness rather than something given as a divine gift. This special sight allows us to perceive the “excessive, too obvious glory” of the mundane things around us: a chair, a vase of flowers, the curtains on the window, the strains of a violin. More importantly, Huxley’s mescaline trip gave him an organic origin for every sort of mystical and religious experience that had been documented. Mescaline was the key to why, for some people, mystical experience could happen suddenly and why a religiously disciplined life might not be necessary after all. Huxley believed that the brain, and by extension the central nervous system, are not organs of perception and consciousness. The brain is merely a valve that turns on and off the flow of the “Mind at Large.” This supra-consciousness is our true and original state of awareness, he believed, but it would be impossible to get anything done if it were flowing freely all the time. The brain is the perfect evolutionary key, a filter that

allows us to procreate, build shelters, and hunt for food. Otherwise we would be lying on our backs all day, giggling at the trails our hands make as we wave them across our eyes. Nevertheless, this is our true sight, a perfect unimpeded celestial awareness. Mescaline, LSD, and psilocybin, Huxley believed, can quickly turn on the psychedelic faucet.” (Peter Bebergal i <https://therevealer.org/getting-there-too-quickly-aldous-huxley-and-mescaline/>; lesedato 24.01.20)

Den belgiske krimforfatteren Georges Simenon brukte store mengder tobakk og alkohol under skriveprosessen (Guise og Neuschäfer 1986 s. 190).

Den svenske forfatteren Stig Larsson har brukt narkotika: “I over 20 år inntok han uante mengder amfetamin for å kunne skrive romaner og diktsamlinger. Normale mennesker får angst når amfetaminet forlater kroppen, Larsson ble bare veldig selvkritisk. Når han var “hvit”, gikk han gjennom det han hadde skrevet, og så om det var bra nok. Alle som blir bedre forfattere av enten å røyke eller sette et skudd, har en plikt til å gjøre det, mener Larsson.” (*Morgenbladet* 24.–30. mai 2013 s. 38)

Vigdis Hjorth “bekrefter at hun bruker rusmidler som et verktøy i jobben som forfatter.” (*Morgenbladet* 7.–13. august 2009 s. 33)

Romanen *Bli hos meg* (2023) har Hanne Ørstavik “grunna på sidan før ektemannen vart sjuk, men det var ikkje før ho for eit år sidan gjorde ei “reise”, ved å innta det psykedeliske og sentralstimulerande stoffet MDMA, at ho forstod at dei ulike romanelementa hang saman på eit grunnleggande nivå. [...] - Då eg tok MDMA, var det fyrste gong i livet at eg opplevde at eg var trygg. Ein kan tenke “trygg”, innbille seg “trygg”, men dette ... det var som å ligge i ei hand av gull. Gull høyrest veldig hardt ut, men det var som å ligge i ei skinande og mjuk hand, ei stor, stor hand, heilt trygg. Ei grunnleggande annleis kjensle, seier ho. - Det fantastiske er at du får kjenne at noko finst, som du aldri hadde tilgang til før. Og når du fyrst har kjent det, så er livet forandra. Det sette i gong erkjenningsprosessen som denne romanen gir form til, seier Ørstavik, som understrekar at ho ikkje tok rusmiddelet for boka sin del. - Nei, det har eg tenkt på, om det tyder at vi kan gjere ei MDMA-reise og ... liksom, heretter byrjar alle norske forfattarar å ta MDMA for å få forløyst sine litterære prosjekt, og det – nei.” (*Morgenbladet* 21.–27. april 2023 s. 42)

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>